

Рак Ольга Юрївна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,

доцент кафедри філософії

Національного університету «Львівська політехніка»

orcid.org/0000-0002-0674-0144

olha.y.rak@lpnu.ua

ДЕКОНСТРУКЦІЯ АВТОРИТЕТУ: ВИКЛАДАЧ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ ПАРТНЕР У ПОСТІЄРАРХІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті створений розгорнутий філософсько-комунікативний аналіз процесу деконструкції авторитету викладача в умовах становлення постієрархічної освітньої реальності. Вихідною тезою є дослідження, що сучасна освіта переживає не кризу авторитету як таку, а його глибинну трансформацію, пов'язану зі зміною епістемологічних, культурних і комунікативних засад виробництва знань. У цьому контексті деконструкція авторитету постає як процес переосмислення його природи, джерел легітимації та способів функціонування в педагогічній взаємодії. Особливу увагу приділено феномену комунікативного партнерства як нової етичної та педагогічної норми. Обґрунтовується, що в умовах постієрархічної освіти авторитет більше не гарантує інституційну позицію, а формується в процесі взаємодії – через відкритість, компетентність, рефлексивність і здатність до діалогу. Авторитет набуває процесуального, динамічного характеру, зберігаючи ефект довіри, що спостерігається в комунікативності.

Метою статті є осмислення деконструкції авторитету викладача та обґрунтувати модель викладача як комунікативного партнера в умовах постієрархічної освіти. Методологічними засадами дослідження є між-дисциплінарний підхід, що інтегрує ідеї філософії освіти, теорії комунікації та сучасних соціогуманітарних концепцій влади й знання. Така методологічна рамка дозволяє комплексно осмислити процес деконструкції авторитету викладача як багатовимірний феномен, що формується на перетині дискурсивних, культурних і педагогічних практик. Наукова новизна статті виникає у комплексному філософсько-комунікативному осмисленні процесу деконструкції авторитету викладача в умовах постієрархічної освіти та обґрунтуванні нових підходів до педагогічної взаємодії.

У результаті дослідження встановлено, що деконструкція авторитету викладача є закономірним наслідком трансформацій сучасного освітнього простору, зумовлених змінами комунікативних, культурних та епістемологічних засад. Доведено, що авторитет у постієрархічній освіті не виникає, а набуває нових форм – він формується як процесуальний, динамічний феномен, що впливає на взаємодію та обґрунтовується на довірі, компетентності та етиці.

Ключові слова: деконструкція авторитету, постієрархічна освіта, педагогічна взаємодія, етика комунікації, освітній дискурс.

Rak Olha,

*Candidate of Sciences in Social Communications
Associate Professor at the Department of Philosophy
Lviv Polytechnic National University
orcid.org/0000-0002-0674-0144
olha.y.rak@lpnu.ua*

DECONSTRUCTING AUTHORITY: THE TEACHER AS A COMMUNICATIVE PARTNER IN POST-HIERARCHICAL EDUCATION

The article presents a detailed philosophical and communicative analysis of the process of deconstruction of the teacher's authority in the conditions of the formation of a post-hierarchical educational reality. The initial thesis is the study that modern education is experiencing not a crisis of authority as such, but its deep transformation, associated with a change in the epistemological, cultural and communicative foundations of knowledge production. In this context, the deconstruction of authority appears as a process of rethinking its nature, sources of legitimation, and ways of functioning in pedagogical interaction. Particular attention is paid to the phenomenon of communicative partnership as a new ethical and pedagogical norm. It is argued that in the conditions of post-hierarchical education, authority no longer guarantees an institutional position, but is formed in the process of interaction – through openness, competence, reflexivity and the ability to dialogue. Authority acquires a procedural, dynamic character, preserving the effect of trust observed in communicativeness.

The purpose of the article is to understand the deconstruction of the teacher's authority and to substantiate the model of the teacher as a communicative partner in the conditions of post-hierarchical education. The methodological basis of the research is an interdisciplinary approach that integrates ideas from the philosophy of education, communication theory, and modern socio-humanitarian concepts of power and knowledge. Such a methodological framework allows for a comprehensive understanding of the process of deconstruction of teacher authority as a multidimensional phenomenon that is formed at the intersection of discursive, cultural, and pedagogical practices. The scientific novelty of the article arises in the complex philosophical and communicative understanding of the process of deconstruction of the teacher's authority in the conditions of post-hierarchical education and the substantiation of new approaches to pedagogical interaction.

The study found that the deconstruction of the teacher's authority is a natural consequence of the transformations of the modern educational space, caused by changes in communicative, cultural and epistemological principles. It is proven that authority in post-hierarchical education does not arise, but acquires new forms – it is formed as a procedural, dynamic phenomenon that affects interaction and is based on trust, competence and ethics.

Key words: deconstruction of authority, post-hierarchical education, pedagogical interaction, ethics of communication, educational discourse.

Вступ. Сучасна освітня парадигма переживає фундаментальну трансформацію, зумовлену не лише технологічним прогресом, а й глибокою зміною соціокультурних кодів. Традиційна модель освіти, побудована на жорсткій ієрархії «суб'єкт (викладач) – об'єкт (студент)», втрачає свою легітимність у світі, де доступ до інформації децентралізований. Поняття «авторитету» вимагає деконструкції: воно більше не може базуватися на формальному статусі чи монополії на знання. Постмодерний стан культури диктує перехід до постієрархічної моделі, де викладач стає не транслятором істини, а комунікативним партнером, який разом із студентом конструює простір смислів. Тобто, викладач і студент стають суб'єктами спільного смислотворення. Питання вже не полягає в тому, хто знає більше, а в тому, як у процесі

діалогу народжується нове розуміння. Таким чином, викладач трансформується у медіатора, фасилітатора та архітектора комунікативного простору, де авторитет виборюється не силою рангу, а якістю аргументації, інтелектуальною чесністю та здатністю до діалогічного відкриття світу.

Дослідження цієї трансформації є критично важливим, адже воно дозволяє напрацювати нові стратегії взаємодії у вищій школі, які відповідають викликам демократичного суспільства та етиці взаємного визнання.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці Ж. Дерріди, у яких розроблено концепцію деконструкції як способу критичного аналізу ієрархічних структур. Значний внесок у розуміння комунікативної природи соціальної взаємодії зробив Юрген Габермас,

який обґрунтував ідею комунікативної раціональності як такої форми раціональності, що реалізується в процесі міжсуб'єктної взаємодії та спрямована на досягнення взаєморозуміння. На вибір від інструментальної раціональності, орієнтованої на досягнення індивідуальних цілей, комунікативна раціональність визначається через координаційну мову, аргумент та визнання значущості позиції інше (Єрмоленко А., 1999).

У межах цієї концепції комунікація стає основоположним механізмом соціальної інтеграції, після чого саме через мовленнєву взаємодію формуються спільні думки, норми та цінності. Важливим елементом теорії Габермаса є ідея «ідеальної мовленнєвої ситуації», у якій усі учасники комунікації мають рівні можливості для висловлення позицій, аргументації та критики, що неможливе домінування одного учасника над іншими. За такими умовами комунікація набуває характеру вільного й неієрархічного обміну змістом, у межах якого істина формується не через авторитет чи примус, а через силу аргументу та взаємне визнання позиції. Саме тому концепція «ідеальної мовленнєвої ситуації» має принципове значення для осмислення постієрархічної освіти, де пріоритет надається діалогічності, рівноправності учасників освітнього процесу.

У контексті освіти це положення необхідно переосмислити педагогічну взаємодію як процес, заснований не на примусі чи авторитеті у традиційному розумінні, а на відкритому діалозі, взаємній повазі та аргументованій згоді. Таким чином, викладач у постієрархічній освітній моделі виступає не як носій абсолютної істини, а як учасник комунікативного процесу, який сприяє формуванню умов для спільного пошуку знань та досягнення взаєморозуміння.

У педагогічному дискурсі моделі є ідеї П. Фрейре щодо діалогічної освіти та критики «банківської моделі навчання» (Фрейре П., 2003). Сучасні дослідження діалогічної освіти акцентують увагу на ролі комунікації як основи.

Попри значну кількість досліджень, проблема деконструкції авторитету викладача в контексті постієрархічної освіти потребує подальшого осмислення.

Метою статті є аналіз деконструкції авторитету викладача, а також сформулювати нову модель лектора не як промовця, а як комунікативного

партнера в умовах постієрархічної освіти таким чином окреслити етичні та прагматичні межі партнерства у вищій школі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- по-перше, проаналізувати феномен авторитету викладача в освітньому дискурсі як соціально-комунікативний конструкт;
- по-друге, розкрити методологічний потенціал деконструкції як інструмент критичного осмислення ієрархічних структур у педагогії;
- по-третє, охарактеризувати ключові ознаки постієрархічної освітньої парадигми;
- по-четверте, змінити трансформації ролі викладача в умовах переходу до діалогічної моделі освіти;
- по-п'яте, обґрунтувати концепцію викладача як комунікативного партнера;
- по-шосте, визначити межі, визнаності та евристичний потенціал деконструкції авторитету в сучасному освітньому середовищі, а також окреслити перспективи її застосування (рис. 1).

Виклад основного матеріалу дослідження. Деконструкція авторитету в освіті не означає, що це веде до його повного скасування, а радше трансформацію з постатейного (зовнішнього) у комунікативний (внутрішній). Як зазначає Ж. Дерріда (2001, с. 45), деконструкція – це не руйнування, а виявлення прихованих ієрархій з метою їх переосмислення. Класична університетська модель (*Ex Cathedra*) базувалася на «вертикалі знання», де істина спускалася зверху вниз. У класичній лекційній моделі викладач володіє «логосом», що автоматично ставить студента у пасивну позицію. Постієрархічна освіта пропонує зміну вектора: знання стає не об'єктом передачі, а результатом спільної події (*eventus*). Будь-яка ієрархія приховує в собі насильство над «іншим», намагаючись підпорядкувати його єдиному центру (логоцентризму). У постієрархічній освіті ми спостерігаємо перехід до гетерархії – системи, де зв'язки є багатовекторними, а позиція лідера (викладача) є ситуативною та функціональною, а не онтологічно закріпленою (Дерріда Ж., 2001, с. 112).

Викладач перестає бути «господарем істини» і стає «господарем запитання». Його завдання – не надати готову відповідь, а деконструювати

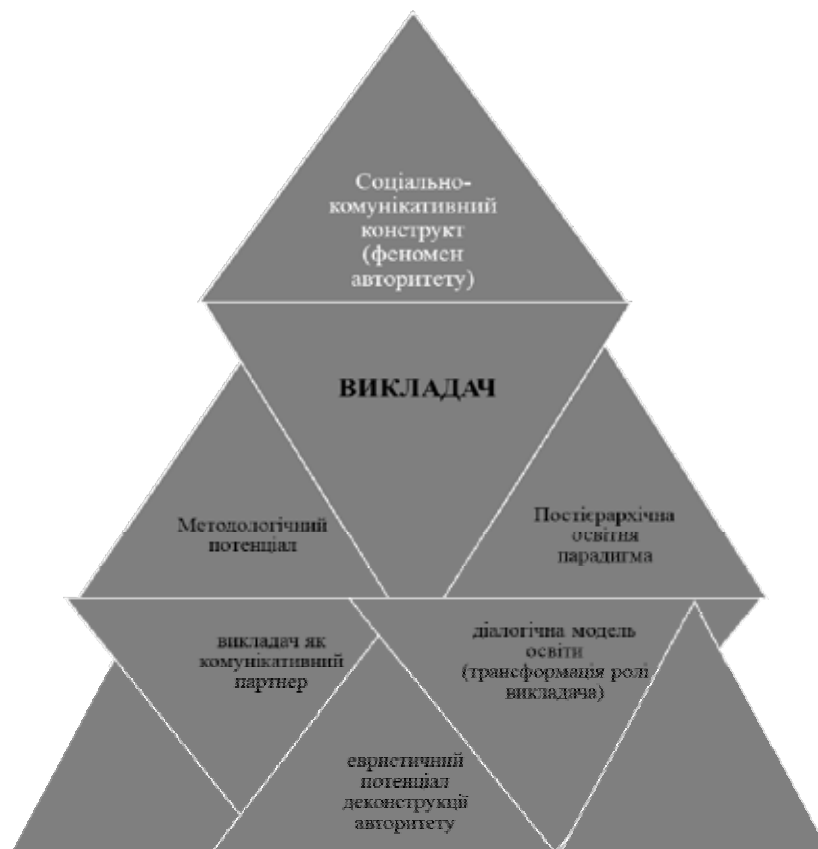

Рис. 1. Феномен авторитету викладача: загальні ознаки

саму структуру студентського незнання, перетворивши його на пізнавальний інтерес. Це вимагає відмови від метафізичного привілею «того, хто знає», на користь спільного перебування у стані пошуку.

Викладач як комунікативний партнер відмовляється від ролі «єдиного джерела істини». Це корелює з ідеями Ю. Габермаса, який стверджує, що раціональність народжується в дискурсі, де «єдиною силою є сила кращого аргументу» (Габермас, 2005, с. 112). У такому контексті авторитет викладача базується на його здатності підтримувати якість діалогу, стимулювати критичне мислення та визнавати право студента на автономне судження.

Центральною категорією нового типу взаємодії є «комунікативне партнерство» Ю. Габермаса (Ситниченко Л., 1996), ми таким чином розглядаємо освітній процес як ідеальну мовленнєву ситуацію, де панує етика дискурсу. У такій ситуації авторитет викладача не є засобом примусу (*dominium*), а стає формою авторитетного впливу (*auctoritas*), що базується на визнанні студентом експертності та особистісної автентичності педагога.

Важливим аспектом є подолання відчуженості. П. Фрейре вказував, що «без діалогу немає комунікації, а без комунікації немає справжньої освіти» (Фрейре, 2003, с. 78). Комунікативне партнерство передбачає спільну відповідальність за результат. Це вимагає від педагога високого рівня рефлексії та готовності до інтелектуальної вразливості – визнання того, що знання є відкритим і незавершеним процесом. А отже, викладач виступає «архітектором комунікації», створюючи безпечне середовище для інтелектуального ризику.

Як зауважує М. Кастельс: у постієрархічному просторі викладач-партнер – це вузол мережі, що має високу пропускну здатність смислів, але не претендує на тотальне домінування над інформаційним потоком (Кастельс, 2007, с. 234).

Висновки. Деконструкція авторитету викладача в сучасній освіті знаменує перехід від авторитарної педагогіки до філософії партнерства. Викладач у постієрархічній системі – це комунікативний лідер, який не нав'язує готові відповіді, а створює умови для їхнього спільного пошуку. Комунікативне партнерство дозволяє

подолати суб'єкт-об'єкту дихотомію, роблячи освітній процес автентичним та особистісно орієнтованим.

Проведена деконструкція авторитету викладача в контексті сучасної вищої освіти дозволяє сформулювати низку концептуальних підсумків:

1) дослідження підтвердило, що традиційна ієрархічна модель, де викладач виступає як монопольний володар знання («логоцентрична» модель), вичерпала свій ресурс. В умовах постінформаційного суспільства та децентралізації знання авторитет трансформується з апріорного інституційного статусу у динамічний результат комунікативної взаємодії. Деконструкція в даному разі постає не як заперечення ролі викладача, а як звільнення освітнього простору від авторитарного тиску на користь інтелектуальної свободи обох суб'єктів.

2) У постієрархічній освіті фігура викладача переосмислюється через призму комунікативного партнерства. Його ключовою функцією стає не трансляція інформації, а фасилітація дискурсу, створення «ідеальної мовленнєвої ситуації» (за Ю. Габермасом), де панує сила аргументу, а не сила рангу. Викладач-партнер – це модератор смислів, який стимулює студента до самостійної деконструкції звичних понять і формування власної суб'єктної позиції.

3) Комунікативне партнерство базується на етиці «Я-Ти» відносин (за М. Бубером), де визнання іншості та автономії студента є передумовою справжнього навчання. Такий підхід дозволяє подолати відчуженість, характерну для масової освіти, і перетворити засвоєння знань на екзистенційну подію, що має особистісну цінність для всіх учасників процесу.

4) Водночас деконструкція ієрархій не означає повного розмивання академічних стандартів чи перетворення освіти на безсистемний обмін думками. Межа партнерства пролягає через відповідальність за якість наукового методу та критичного аналізу. Викладач зберігає свій «герменевтичний авторитет» як досвідчений провідник у світі складних інтелектуальних структур, проте реалізує його через емпатію та відкритість до діалогу.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні того, як цифрова автентичність та розвиток штучного інтелекту впливатимуть на подальшу трансформацію викладацького авторитету. Важливим залишається питання пошуку нових форм оцінювання, які б відповідали духу постієрархічної освіти та підтримували мотивацію до самоосвіти протягом усього життя студента.

Список використаних джерел:

- Білокобильський, О. В. (2011). Філософія освіти: навчальний посібник. К.: Знання, 327 с.
Бубер, М. (2012). Я і Ти / пер. з нім. К.: Дух і Літера, 272 с.
Дерріда, Ж. (2001). Письмо та відмінність / пер. з фр. К.: Основи, 602 с.
Єрмоленко, А. М. (1999). Комунікативна практична філософія. К.: Лібра, 488с.
Кастельс, М. (2007). Становлення суспільства мережевих структур. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 649 с.
Ситниченко, Л. (1996). Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, С. 84–90.
Фрейре, П. (2003). Педагогіка пригноблених / пер. з англ. К.: Юніверс, 168 с.
Biesta, G. (2013). *The Beautiful Risk of Education*. Paradigm Publishers, 178 p.
Dewey, J. (1997). *Democracy and Education*. The Free Press, 352 p.
Giroux, H. (2011). *On Critical Pedagogy*. Continuum, 224 p.

References:

- Bilokobylskyi, O. V. (2011). *Filosofia osvity: navchalnyi posibnyk* [Philosophy of education: A study guide]. Znannia, 327 [in Ukrainian].
Buber, M. (2012). *Ya i Ty* [I and Thou] (Trans. from Germ.). Dukh i Litera, 272 [in Ukrainian].
Habermas, J. (2005). *Teoriia komunikatyvnoi dii* [The theory of communicative action] (Trans. from Germ.). Litopys, 350 p. [in Ukrainian].
Derrida, J. (2001). *Pysmo ta vidminnist* [Writing and difference] (Trans. from Fr.). Osnovy, 602 p.
Yermolenko, A. M. (1999). *Komunikatyvna praktychna filosofii* [Communicative practical philosophy]. Libra. 488 p. [in Ukrainian].

Castells, M. (2007). Stanovlennia suspilstva merezhevykh struktur [The rise of the network society] (Trans. from Engl.). Kyiv-Mohyla Academy Publishing House, 487 p. [in Ukrainian].

Sytnychenko, L. (1996). Pershodzherela komunikatyvnoi filosofii [Primary sources of communicative philosophy]. Lybid. P. 84–90 [in Ukrainian].

Freire, P. (2003). Pedahohika pryhnohlenykh [Pedagogy of the oppressed] (Trans. from Engl.). Universe. 168 p. [in Ukrainian].

Giroux, H. A. (2011). On critical pedagogy. Continuum. 224 p.

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026